

“TURKIY XALOLAR FOLKLORINING OIYOSIY O'RGANILISHI MASALALARI”

mavzusida xalqaro ilmiy-nazariy anjuman

VAHOB RAHMONOVNING MUMTOZ MATNSHUNOSLIKDAGI ILMIY IZLANISHLARI VA QIMMATLI TOPILMALARI

Qarshiyeva Mahbuba Abduvali qizi

Guliston shahridagi Prezident maktabi o'qituvchisi

Sirdaryo viloyati Guliston shahri

Email: qarshiyevamahbubaa@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15291034>

Annotatsiya. Maqola Sirdaryo adabiyotshunoslik maktabining yetuk vakili manbashunos, matnshunos, adabiyotshunos, tarjimon, metodist olim Vahob Rahmonovning matnshunoslik sohasida qilgan ilmiy kuzatuvlari, amaliy ishlari tadqiqiga bag'ishlangan. Unda olimning mazkur sohadagi yutuqlari, matnshunos-tadqiqotchining milliy adabiyotimizdagi xizmatini baholashga qaratilgan va yuqoridagilar tahlil qilingan. Olim Xalqaro “Bobur izidan” ekspeditsiyasi tarkibida 2009-2010-yillarda faol ishtirok etgan. Nashr etilgan qo'llanma va maqolalari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Jumladan, Matnshunoslik faoliyati, tarjimachilik faoliyati, lug'atchilik faoliyati, adabiyotshunoslik faoliyati, (Olimning navoiyshunoslik, boburshunoslik faoliyati hamda mumtoz poetikaga oid faoliyati) tabdilchilik faoliyati o'rganildi.

Kalit so'zlar: manbashunos, matnshunos, adabiyotshunos, tarjimon, matn, tanqidiy matn, navoiyshunoslik, boburshunoslik.

Abstract. The article is dedicated to the scientific observations and practical work of Vahob Rahmonov, a prominent representative of the Sirdaryo school of literary studies, who is a source researcher, text analyst, literary scholar, translator, and methodologist in the field of text studies. It focuses on the scholar's achievements in this field and evaluates the contributions of text researchers to our national literature. The scholar actively participated in the international expedition "In the Footsteps of Babur" from 2009 to 2010. The article includes information about his published manuals and articles. In particular, it explores his activities in text studies, translation, lexicography, and literary studies, as well as his work in Navoiy studies, Babur studies, and classical poetry.

Keywords: source researcher, text analyst, literary scholar, translator, text, critical text, Navoiy studies, Babur studies.

Аннотация. Статья посвящена научным наблюдениям и практической деятельности выдающегося представителя сирдарьинской школы литературоведения, исследователю источников, текстологу, литературоведу, переводчику и методисту Вахобу Рахманову в области текстологии. В ней анализируются достижения ученого в данной области, а также оценивается вклад текстолога-исследователя в национальную литературу. Ученый активно участвовал в международной экспедиции “По следам Бабура” в 2009-2010 годах. В статье приведены сведения о опубликованных методических материалах и статьях. В частности, рассматриваются его деятельность в области текстологии, переводческой работы, лексикографии, литературоведения, а также исследования, касающиеся навоийской и бабуринской тематики, и его работа с классической поэзией.

Ключевые слова: исследователь источников, текстолог, литературовед, переводчик, текст, критический текст, навоийская филология, бабуринская филология.

“TURKIY XALOLAR FOLKLORINING OIYOSIY O'RGANILISHI MASALALARI”

mavzusida xalqaro ilmiy-nazariy anjuman

Vahob Rahmonovning matnshunoslikdagi samarali mehnatlari tufayli bir qancha o'zbek adabiyotining noyob durdonalari amaldagi yozuvda soha kishilari qo'liga yetib borgan. O'zbek mumtoz adabiyoti asarlarining ellikdan ortiq namunalariga mas'ul muharrirlik qilgan, 20 dan ortiq mumtoz asarlarni nashrga tayyorlagan. Olim bunday katta mehnatni amalga oshirishida ko'p yillik tajribalari qo'l kelgan.

Ustoz Vahob Rahmonov jonkuyar inson bo'lganligi bois matnshunoslik sohasidagi kamchiliklar va nuqsonlarga befarq bo'la olmaydi. Chunki bunday xatoliklar aslyatdagi mazmunga putur yetkazishi mumkin. Vahob Rahmonov domlaning Alisher Navoiy “Mukammal asarlar to'plami” yigirma jildligidagi matniy xatoliklar haqidagi “Ma'rifat” gazetasi (Ваҳоб Раҳмонов. Мумтоз адабиётимизнинг энг мухташам қасри. //“Маърифат” газетаси. 2005 йил 9 феврал.)da bosilgan “Mumtoz adabiyotimizning eng muhtasham qasri” deb nomlangan katta maqolasi ham shu mazmundagi tadqiqotlaridan biri edi. Ushbu maqolada bu kulliyotning har bir jildida mingdan ortiq nuqsonlar borligi xususida so'z boradi. Navoiy asarlari yigirma jildligining ushbu nashri yaroqsizligini “da'vo qilgan” olim namuna ko'rsatish uchun daho shoirning oltita dostonining ilmiy tanqidiy matnlarini nashrga tayyorlab, “Xamsa”ning besh dostoni va “Lison ut-tayr”ni 2006-2009-yillarda ikki marotaba G'afur G'ulom nomidagi nashriyotda chop ettirgan.

V.Rahmonov matnshunoslik sohasidagi faoliyatini ikki yo'nalishda: o'zi matn tayyorlash va boshqalar tayyorlagan matnlarni tahrir qilish (maxsus va mas'ul muharrirlik) bilan olib borgan.

2008-yilda Bobur tavalludining 525 yilligi arafasida V.Rahmonov Bobur nomidagi Xalqaro jamoat fondi bilan hamkorlik ishlarini yo'lga qo'ya boshlaydi. Fond raisi Zokirjon Mashrabov V.Rahmonovdan Bobur devonini tuzishni va devon nomida uning qayerlik ekanligini ifodalashni iltimos qiladi. Shu tariqa Boburning “G'aribing andijoniydur” nomli kitobi dunyoga keladi. O'sha yili V.Rahmonov “Boburnoma”ning ruscha tarjimasidagi yuzlab xatoliklarni tuzatib, qayta tahrir etilgan nusxasini chop ettirdi (– Toshkent: Sharq, 2008), “Boburnoma”ning o'zbekcha tabdili, ruscha nashri, shuningdek, yuqorida eslatilgan “Devon” hamda boburshunoslikdagi boshqa xizmatlari uchun ustoz 2008-yilda Xalqaro Bobur mukofotiga sazovor bo'ldilar.

V.Rahmonov Xalqaro “Bobur izidan” ekspeditsiyasi tarkibida 2009-2010-yillarda Zahiriddin Muhammad Bobur va Muhammad Haydar mirzo izidan

“TURKIY XALOLAR FOLKLORINING QIYOSIY O‘RGANILISHI MASALALARI”

mavzusida xalqaro ilmiy-nazariy anjuman

Qirg‘iziston, Tojikiston, Afg‘oniston, Eron, Hindiston va Qozog‘istonning ko‘plab shaharlarida bo‘ladi. Zokirjon Mashrabov boshliq ushbu ekspeditsiya a‘zolari Tojikistonning Mastcho tumanidagi Obburdon kentidan Bobur toshbitiklarini izlaydi. Shamtuch qishlog‘ining “Durust” qabristonidagi xarsangtoshlarning biridan V.Rahmonov arab yozuvida Bobur qo‘li bilan yozilgan quyidagi hujjatni topadi:

Kofiro, mardumshikoro, yak zamon ohistatar,

K-ohui bechoraro tobi tiri turkon nest.

Hararu Bobur. In katabai miram Boburxon. 907-hijriy.

Mazmuni: Ey kofir, ey odam ovchisi, bir lahza shoshma,

Sho‘rlik ohu turklar o‘qiga bardosh berolmaydi.

Men Bobur yozdim. Bu amirim Boburxonning bitiklari. Hijriy 907-yil.

Ekspeditsiya a‘zolari bu bayt 1502-yilda Boburning Samarqandni tashlab chiqib, Obburdonda g‘aribona yashagan paytlarida bitilgani tufayli, bundagi odam ovchisi Muhammad Shayboniyxonmikan degan mulohazalarga borishadi.

O‘sha topildiq va kashfiyotlarga boy ekspeditsiya safarida Dushanbe shahridagi arxeologiya muzeyidan yana to‘rtta Bobur dastxati bo‘lgan toshlar topilgan bo‘lib, ulardan birining matni “Boburnoma”da keltirilgan:

“Shunidamki, Jamshidi farruxsirisht” (Eshitganim borki, Jamshiddek nomdor) misrasi bilan boshlanuvchi toshbitikdir. Ushbu toshbitik yuzasidan V.Rahmonov o‘ziga xos kashfiyot qildi: Bu toshbitik yozilgan yil “Boburnoma”da 907-hijriy (1502) deb ko‘rsatilgan. Toshdagi tarixiy sana esa 917 (1512) bo‘lganligidan olim Bobur yoki “Boburnoma” kotibi kitobni yozish yoki ko‘chirishda o‘n yilga xato qilganligini aniqlagan.

Vahob Rahmonovning lug‘atchilik sohasidagi bilimdonligi va voqea sodir bo‘lgan joylarning jug‘rofiy holatini yaxshi bilishi uning yana bir kashfiyotni yuzaga chiqarishiga sabab bo‘ldi: “Boburnoma”da Andijonning sharqiy tomonidagi tog‘lar tubida qishda ming uylik karvonni qor ko‘chkisi bosgani va ikki kishigina qutulib qolgan haqidagi ma‘lumot asarning ruscha (M.Salye), inglizcha (A.Beverij), yaponcha (Eyji Mano), qozoqcha (A.Qojabekuli) va boshqa o‘nlab tillardagi tarjimalarida uchraydi. Ularda “o‘y” – “odam” deb tarjima qilingan. Demak, yigirmaga yaqin tarjimonlar talqinida karvondagi 998 ta odam qor ko‘chkisi ostida qolgan. V.Rahmonov Andijon shahridagi tog‘lar past-pastgina tepalik yassitog‘liklar ekanligini hisobga olib va til tarixiga oid bilimlariga suyanib “o‘y” so‘zini tabdilda va ruscha tarjima tahririda “qoramol” tarzida kiritdi. V.Rahmonov talqinida 3-4 kishinigina qor ko‘chkisi bosgan, xolos. Bu hodisa Bobur tavalludining 525 yilligi

“TURKIY XALOLAR FOLKLORINING OIYOSIY O‘RGANILISHI MASALALARI”

mavzusida xalqaro ilmiy-nazariy anjuman

kunlarida olimlar tomonidan yaxshi kutib olindi. Hatto Eyji Manoday buyuk boburshunos Zokirjon Mashrabovga yo‘llagan minnatdorchilik maktubida bu tahririy kashfiyotni eslatib, “Vahob – haq” deb qayd etganligi ham domlaning xorijdagi e’tirofidan dalolatdir.

Ushbu yubiley arafasida V.Rahmonov matnshunoslik sohasida yana bir tahririy yangilikni ilmiy jamoatchilikka manzur etdi. Bobur she’riyatining O‘zbekistondagi va Turkiyadagi barcha nashrlarida, I.Y.Steblevaning “Bobur g‘azallari semantikasi” kitobida ham Boburning bitta bayti quyidagicha yozilgan:

Ne yerda bo‘lsang, ey gul, andadur chun joni Boburning,
G‘aribingga tarahhum aylagilkim, anda jonidur.

V.Rahmonov o‘qishida esa:

Ne yerda bo‘lsang, ey gul, andadur chun joni Boburning,
G‘aribingga tarahhum aylagilkim, andijoniydur

tarzida nashr etildi. Xalqaro anjuman ishtirokchilari Andijon shahrida bu yangilikni mamnuniyat bilan qabul qilishdi.

Vahob Rahmonovning 2015-yilda “O‘zbekiston” nashriyotida dunyo yuzini ko‘rgan “Mumtoz so‘z sehri” kitobi uning turli yillarda matbuot sahifalarida e‘lon qilingan va shaxsiy arxivida saqlanayotgan maqolalaridan iborat to‘plam bo‘lib, navoiyshunoslik, boburshunoslik va matnshunoslik yo‘nalishlarida bahs etadi.

Navoiy asarlarini chop etishda ayrim e’tiborsizliklar va xatolar uchrab turishi to‘g‘risida Vahob Rahmonovning ba’zi topilmalariga e’tibor qaratamiz: “Bilasizmi, ikkita “yangilik” bor. Birinchisi, Alisher Navoiy uylangan ekan. Xotini bo‘lgan ekan. Ikkinchisi, Navoiy o‘z joniga qasd qilgan, ya’ni o‘zini o‘zi o‘ldirgan ekan! Sababi esa, xotining naslsizligi – tug‘masligi ekan”, deganlarida aslida domla Navoiy asarlarining to‘plami chiqqan kitoblarda shunday chalkashlikni ko‘rganligi xususida so‘zlamogda. “Hazratning “Xazoyin ul-maoniy” devoni tarkibidagi “Navodir ush-shabob”ning 189-betidagi bir baytni o‘qib, shu “yangilik”ni topganlarini, buni Alisher Navoiy “Mukammal asarlar to‘plami”ning yigirma jildligidan to‘rtinchi tom orqali tekshirish maqsadga muvofiq ekanligini aytib, 4-jild 189-betdagi 259-g‘azalning maqta’sini ifodali o‘qish orqali uning mazmunini tushunishga harakat qiladilar:

Gar Navoiy hajr aro o‘lturdi o‘zni yo‘q ajab,
Qildi yori **naslidin** novmid qolg‘ondin bu ish...

Bu baytdan “Navoiyning o‘zlari: “Agar Navoiy ayriliqda o‘zini o‘ldirsa ajab emas. Chunki yori naslsizligidan noumid bo‘lgani tufayli bu ishni qildi” degan

“TURKIY XALOLAR FOLKLORINING OIYOSIY O’RGANILISHI MASALALARI”

mavzusida xalqaro ilmiy-nazariy anjuman

mazmun kelib chiqayotganligini aytish orqali matnda aynan shu mazmun borligini ko’rsatgan olim bu xatolik noto’g’ri o’qish oqibatida paydo bo’lganligini aniqlaydi. “Ana shu baytdagi “naslidin” so’zining birinchi “n” harfini o’chirib, “v”ga isloh qiling. Va nuqtayu e’roblarini joy-joyiga qo’yib, yana bir bor o’qing”.

Gar Navoiy hajr aro o’lturdi o’zni yo’q ajab,

Qildi yori **vaslidin** novmid qolg’ondin bu ish...

Hayriyat. Bu nuqsonni o’z kitobimda tuzatdim. Qolgan 7499 ta kitobning xatosini kim aytadi-yu, kim tuzatadi?! – deb kuyundilar[9.]. Ya’ni, oshiq ma’shuqasining vaslidan noumid bo’lganidan o’zini o’ldirishga chog’lanmoqda. Bunday mazmun esa har qanday g’azal xossasiga to’g’ri keladigan ma’noni beradi.

Vahob Rahmonov o’z ilmiy-adabiy faoliyati davomida arab (eski o’zbek) yozuvidan 12 ta kitobni kirill va lotin yozuvlarida nashrga tayyorlagan, 6 ta kitobni tabdil va tarjima qilgan. O’z muallifligida 5 ta kitob chiqargan, 50 ga yaqin kitoblarga maxsus va mas’ul muharrirlik qilgan. 200 dan ortiq ilmiy maqolalar e’lon qilgan.

Vahob Rahmonov yaxshi suhbatdosh, u kishi bilan qaysi mavzuda suhbatlashmang, barcha sohaning bilimdoni ekanligi ayonlashaveradi, xoh u zamonaviy adabiyot bo’lsin, xoh mumtoz adabiyot. Ustoz Vahob Rahmonov Guliston davlat universitetining faxri. Ustozning serqirra adabiyotshunosligi uning yuqorida sanab o’tilgan sohalarda bilimdoni ekanligida, xususan, matnshunoslik, boburshunoslik, navoiyshunoslik, lug’atshunoslik kabi murakkab sohalarning bilimdoni ekanligida ko’rinadi.

Adabiyotlar:

1. Rahmonov V. Mumtoz adabiyotimizning eng muhtasham qasri. //Ma’rifat gazetasi. 2005-yil 9-fevral
2. Rahmonov V. Mumtoz so’z bahsi. – T.: Adabiyot. 2022. – 528 b.
3. Rahmonov Vahob. Ko’ngillar hamrozi. XX asr o’zbek mumtoz adabiyotshunosligi. Antalogiya. – T.: “O’zbekiston Milliy ensiklopediyasi” davlat ilmiy nashriyoti. 2016. – 552 b
4. Muhammad Haydar mirzo. Tarixi Rashidiy.(V.Rahmonov va Ya.Egamova tarjimasi). – Toshkent: Sharq, 2010.
5. Rahmonov Vahob. Matnshunoslik: tajriba, intuitsiya va mas’uliyat// “Yoshlik” jurnali 2015 yil, 11-son.
6. Umarov Ergash. Matnshunos olim. / Rahmonov B. Mumtoz so’z bahsi. – T.: Adabiyot. 2022.
7. Axmedov Ahror. Vahob Rahmonov dunyosi. So’ngso’z o’rnida./ Rahmonov B. Mumtoz so’z bahsi. – T.: Adabiyot. 2022. – B. 515-517.
8. Rahmonov V. She’r san’atlari. – T. Sharq. 2020. – 240 b.
9. <https://aniq.uz/yangiliklar/turkiy-til-islohoti-yoxud-navoiy-uzini-uzi-uldirgan-mi>
<https://ziyouz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/vahob-rahmonov-matnshunoslik-tajriba-intuitsiya-va-masuliyat/pg.3>